

# Manual de senyalització i gestió d'itineraris de muntanya d'Andorra

---

Aprovat per la FAM en la  
junta del 17/09/2013

---



FEDERACIÓ ANDORRANA  
DE MUNTANYISME

Aquest manual afecta la senyalització d'itineraris de senderisme exclusivament.

Per raons de seguretat, per preservar els camins i protegir el medi ambient, **ES DESACONSELLA TOTALMENT QUE QUALSEVOL VEHICLE MOTORITZAT empri aquests camins.**

## S'entén per senyalitzar itineraris pedestres :

- Adequar un espai a finalitats esportives, turístiques o de lleure de proximitat materialitzant itineraris de senderisme.
  - Afavorir el desenvolupament de la pràctica esportiva de senderisme i augmentar la freqüència de públic als camins i senders emprats pels itineraris.
  - Modificar l'estètica visual dels camins i dels entorns amb l'aplicació de senyals i equipaments direccionals.
- Aquest manual fa únicament referència a la senyalització direccional de camins i itineraris de tipus pedestre classificats com els senders de Gran Recorregut (G.R. I G.R.T.) i de Gran Recorregut País (G.R.P), camins inter-parroquials (C.I) i comunals (C.C.). Els demés tipus d'itineraris hauran de seguir els criteris marcats per l'ordinació de senyalització d'itineraris d'iniciativa privada (BOPA 24/11/11).

## Funcions de la senyalització

La senyalització consisteix en aplicar marques regulars en un itinerari de senderisme que permetin guiar, orientar i donar confiança l'usuari durant el seu recorregut. Aquestes marques es defineixen per un conjunt de símbols representats alhora per formes i colors.

## Funcions de la senyalització

Per tal de respondre a les necessitats d'informació i d'orientació dels usuaris, equipar els territoris que presenten una important densitat d'itineraris, es pot completar la senyalització implantant mobiliari de senyalització, sobretot als punts de partida i als encreuaments dels itineraris.

## Senyalització i promoció dels itineraris

Per tal de completar i informació millor els usuaris, cal que la senyalització es completi amb estris de descobriment dels itineraris com ara mapes, guies, topo-guies, fitxes o també recursos multimèdia.

## Categories d'itineraris i codis de senyalització

- Els itineraris pedestres de Gran Recorregut **GR®** s'abalisen amb dos rectangles superposats: un de color blanc i l'altre de color vermell.
- Els itineraris pedestres locals (Gran Recorregut de País) **GRP®** s'abalisen amb dos rectangles superposats: l'un de color groc i l'altre de color vermell.

- Els itineraris de passeig i pedestres **PR** s'abalisen amb un rectangle de color groc.
- Els itineraris BTT s'abalisen amb dos cercles inserits en un triangle equilatèr. El color del triangle varia segons la llargada del recorregut: vermell per itineraris superiors a 80 km i per grans travesses, groc per itineraris locals i marró per itineraris locals dels parcs nacionals regionals/autòctons. Cada itinerari està identificat per un número indicat a la balisa. El seu color es determina el grau de dificultat de l'itinerari.

A més, Caldria tenir en compte que actualment a Andorra tenim dos tipus de recorreguts més

- Circuits Inter-parroquials (**C.I**): cercle groc encerclat per una línia verda + lletres "CI" a l'interior.
- Circuits Comuns (**C.C**): punts grossos

## Principis de senyalització

Els GR® i GRP®, els CI i CC s'abalisen en ambdós sentits. Els altres itineraris pedestres es poden abalisar en un sol sentit o en tots dos, en funció de les seves característiques o del enfocament de l'organisme que s'ocupa de la seva concepció i de la seva gestió.

La freqüència de balises es fa en funció de les característiques dels itineraris i ha de respectar dos principis:

- Donar seguretat i guiar correctament l'usuari
- No contaminar els espais per marcatges superflus i injustificats, sobretot en un espai natural.

Quan hi hagin trams comuns de GR® i de GRP®, només es mantindrà la senyalització dels itineraris GR®. S'haurà de mantenir la continuïtat de la senyalització dels itineraris PR durant tot el transcurs de l'itinerari, inclús en els trams comuns amb GR® o GRP®.

Quan hi hagi trams comuns entre itineraris, caldrà evitar l'aplicació de més de dues marques de senyalització en un mateix suport natural i en aquest cas s'hauran de respectar les normes estrictament i deixar entre les marques un espai vertical suficient.

## Senyalització i manteniment dels camins

Correspon al propietari del terreny per on passa el camí la feina i responsabilitat de la senyalització. Dita feina i responsabilitat podran esser delegades per acords puntuals degudament documentats, a entitats gestores. La responsabilitat de la FAM, es limita a homologar els camins existents, sempre que compleixin amb el present reglament.

Tot propietari o entitat gestora que abalisi un itinerari es compromet a fer-ne el seu manteniment de forma regular, així com esborrar les marques antigues en cas de modificació del recorregut inicial o en el cas d'introduir un mobiliari de senyalització complementari. De la mateixa manera es compromet a fer el manteniment de forma regular dels camins i senders que l'itinerari emprà.

## Responsabilitat i propietat

Un organisme pot trobar la seva responsabilitat civil i penal compromesa a partir del moment en què aplica les marques de senyalització en un espai o en suports que no li pertanyen. De la mateixa manera pot comprometre la seva responsabilitat incitant i ajudant el públic a recórrer itineraris a partir de la seva senyalització. Tampoc es pot efectuar cap senyalització en les vies públiques o privades, sobre construccions o sobre arbres, etc. sense el consentiment del propietari o del gestor.

## Senyalització i seguretat

Quan s'afavoreix el desenvolupament de la pràctica de senderisme, s'estableix un senyalització o s'implanta un mobiliari de senyalització s'ha tenir en compte la seguretat dels usuaris. Caldrà evitar la senyalització d'itineraris que presentin un perill massa elevat o sinó utilitzar tots els mitjans disponibles per informar els usuaris sobre aquest aspecte (senyalització a la sortida, indicació de les dificultats o de la perillositat en les guies o fulletons, etc.).

## Propietat intel·lectual

Els termes "senders o Camins de Gran recorregut®", GR® i GR de País® així com els seus codis de senyalització son marques registrades. No es poden utilitzar sense un acord escrit de la Federació Andorrana de Muntanyisme que n'és la propietària.

## Els itineraris pedestres

Existeixen 3 categories:

### ➤ Els Itineraris de Gran Recorregut®

Són itineraris que permeten travessar en caminada Itinerant el país sencer. En general s'adrecen a un públic de "grans senderistes" que emprenen excursions de diversos dies que en alguns casos es poden considerar com veritables periples. Es tracta d'una clientela molt identificada, esportista i amb resistència, que accepta tot tipus de format d'allotjament (refugi, hotel, casa de turisme rural, etc.). Per norma general, sap llegir un mapa i utilitzar la brúixola.

Estan homologats per la federació Andorrana de Muntanyisme (FAM).

Estan abalisats amb dos rectangles superposats de color blanc i vermell i porten un número.

### ➤ Els Itineraris de Gran Recorregut de País®

Són itineraris o una xarxa d'itineraris generalment dissenyats en bucle i que permeten, amb una pràctica de senderisme itinerant, descobrir la contrada, un massís, etc. que constitueix una entitat geogràfica, cultural o un paisatge específic. Està més aviat adreçat a un senderista de curta estada (del cap de setmana llarg de 3-4 dies a la setmana com a màxim). La seva motivació principal consisteix en poder lligar la pràctica del senderisme amb un descobriment temàtic d'un territori en particular. Es tracta d'una clientela precisa però a vegades també més sensible a la comoditat (recerca d'una oferta d'allotjament amb personalitat).

Així com els GR®, estan homologats per la FAM.

La seva senyalització són dos rectangles superposats de color groc i vermell.

### **GR® i GRP®, dels itineraris homologats**

L'homologació d'un territori té per objectiu certificar la qualitat i garantir la perennitat dels itineraris als quals està lligat/en xarxa. L'homologació és traduïda per una atribució de marques registrades a l'OMPA (Oficina de Marques del Principat d'Andorra). Aquestes marques es componen dels acrònims "GR", "GRP" així com de senyalitzacions de color blanc i vermell pel GR i groc i vermell pel GRP. No es poden aplicar aquestes senyalitzacions sobre el terreny abans d'haver obtingut l'homologació. La federació posa a disposició de qualsevol responsable de projecte que ho sol·liciti, un plec de condicions amb els criteris que ha de satisfer un itinerari per poder beneficiar d'una homologació de GR® o GRP® lliurada per la comissió internacional de senders i itineraris.

### ➤ Els itineraris de passeig i de senderisme “PR”, “CI” i “CC”

Són itineraris en bucle o d'anada i tornada, que no excedeixen un dia de camí. Estan senyalitzats amb un rectangle groc i tenen un nom. Tenint en compte la proliferació dels itineraris de passeig no tenen l'obligació d'estar homologats per la FAM. Es poden abalisar en un sol sentit o en ambdós. La tria es farà en funció dels criteris:

- **D'atractivitat:** descobrir paisatges, interès cultural o temàtic, sentit de la descripció...
- **Tècnics:** pendent de les pujades...
- **Turístics :** restauració, pobles, distribució dels punts d'aigua...
- **Mediambientals:** zones fràgils, prevenció de l'erosió...
- **Econòmics:** despesa de la senyalització i de l'equipament de senyalització

O en relació amb **la seguretat** dels usuaris (possibilitat de fer mitja-volta fàcilment, risc de creuament amb altres usuaris, per exemple de BTT).

## Altres possibilitats de trams senyalitzats

Aquest itineraris es poden completar per tres tipus principals de trams :

- **El lligam:** Itinerari que permet atènyer un altre itinerari. S'abalisar en ambdós sentits de la mateixa manera que l'itinerari principal i els encreuaments s'equipen amb mobiliari de senyalització.
- **La variant:** Itinerari secundari que permet una alternativa (interès, drecera, etc.) del tram en relació a l'itinerari principal. S'abalisar com aquest i es disposa d'equipament de senyalització als encreuaments.

⇒ *Desviació: variant temporal que es duu a terme per raons de seguretat o quan el tram és impossible.*

- **L'accés :** camí o sender que permet, a partir d'un itinerari, accedir a un allotjament, un servei, un punt de vista, una curiositat, un element destacat del patrimoni, o atènyer un itinerari a partir d'aquests elements. Està equipat amb mobiliari de senyalització al seu encreuament amb l'itinerari del qual prové. No es obligatori senyalitzar si el tram és evident o si està senyalitzat de la mateixa manera que el seu itinerari associat i si cal en ambdós sentits.

## La concepció i la gestió d'itineraris de senderisme

A escala territorial, s'idearà de diferent manera la concepció i l'equipament en senyalització i en mobiliari de senyalització. Es faran en funció dels objectius dels agents d'ordenament i també dels mitjans dels que disposa el territori.

D'aquesta manera, les tècniques i de senyalització dependran de la concepció que s'haurà fet dels itineraris i de la seva coordinació. Les tècniques també dependran de l'estratègia establerta per posar en valor i promocionar aquesta oferta així com la seva comercialització.

Per tal de presentar les tècniques de senyalització i de senyalització recomanades per la FAM cal, en primer lloc, definir els tres principals modes de concepció i de configuració d'itineraris de senderisme que es podran adoptar.

#### ➤ **Configuració en “xarxa d'itineraris”**

En aquest mode de concepció i de gestió, cada itinerari està ocupat de manera individual i autònoma per la senyalització.

Retrobem sobre el terreny un senyalització i, si cal, una senyalització pròpia a cada categoria d'itineraris (GR®/GRP®/PR per exemple) i a cada tipus de pràctica (pedestre, BTT).

Aquesta modalitat és particularment adaptada en els següents casos:

- El nombre d'itineraris és poc important, amb pocs o inclús ningun tram comú o punt d'encreuament.
- La gestió dels itineraris es fa per diferents actors i/o aquests itineraris s'han concebut a períodes diferents.
- La freqüentació dels itineraris és “modesta”, ja sigui a nivell local o turístic.

#### ➤ **La configuració en “xarxa d'itineraris”**

En aquest mode de concepció, els itineraris conserven la seva identitat però es gestionen amb i de senyalització comuns, en el si d'una parròquia delimitada.

En aquest cas, les interseccions i els encreuaments entre itineraris s'han d'equipar obligatòriament amb un mobiliari de senyalització direccional.

Aquest mode funciona en els casos següents:

- Hi ha un nombre important d'itineraris i la presència de trams comuns o d'encreuaments és molt corrent.
  - La configuració dels itineraris es pràcticament definitiva, hi ha poques probabilitats de que evolucioni de manera destacada.
  - Les categories d'itineraris i els tipus de pràctiques són múltiples.
  - S'ha concertat la gestió dels itineraris entre diferents actors o bé amb un sol d'ells.
  - Els itineraris tenen una freqüentació important i més aviat turística.
- **La configuració en “xarxa de cruïlles”**

En aquest mode de gestió, amb l'excepció dels GR® i GRP®, els itineraris, independentment de la seva disciplina deixen d'identificar-se sobre el terreny. Aquest principi de senyalització es fomenta sobre la implantació freqüent d'un mobiliari de senyalització direccional que indica el lloc en el qual un se troba i les direccions que pot emprendre. Una senyalització única i indispensable serveix en aquest cas per lligar les cruïlles entre elles.

La noció d'itinerari esdevé virtual, serà fruit de la construcció per l'usuari del seu propi recorregut, o de propostes fetes per tercers sota forma de guies, mapes o de fitxes que el senderista haurà de tenir per descobrir aquest territori.

Aquest mode de gestió funciona particularment en el context següent:

- La xarxa està en fase de projecte o de desenvolupament.
- Els tipus de pràctiques són múltiples, però més aviat de tipus PR.
- La gestió dels itineraris la realitza o la pilota un únic actor
- El seguiment dels equipament es permanent i professionalitzat.
- La freqüentació local o de proximitat és important.

## Les tècniques de senyalització

### Amb pintura

Quan s'efectua una senyalització a sobre d'arbres, pals de senyalització no metàl·lics, pals elèctrics, pals telegràfics o pedres fixes, s'aplicaran marques amb pintura, preferentment a base de glicerol, en suspensió aquosa o amb pintura acrílica.

Sobre les roques, les parets i els arbres amb escorça llisa, és indispensable passar el raspall metàl·lic per eliminar la pols, la molsa, etc. Sobre els arbres d'escorça espessa i regular (alzines, pins) la plana i el raspador són pràcticament indispensables per igualar la superfície que s'ha de pintar.

No s'han d'utilitzar mai en arbre d'escorça prima i llisa (faig, carpí en particular) no s'ha d'abalisar a sobre de bedolls, plàtans o cirerers que tenen una escorça que s'esbocina.

Al mateix temps que s'apliquen les marques, cal assegurar-se que seran ben visibles tot podant la vegetació del voltant.

Cal podar una amplada suficient i alliberar el peu del suport ja que el creixement natural de la vegetació és sovint molt ràpida. Cal tenir cura d'eliminar l'heura que remunta als troncs tallant-la a la base.

### Els codis de senyalització

#### Les balises de continuïtat

- **Pels itineraris de Gran Recorregut (GR®):**

Els itineraris de Gran recorregut GR® s'abalisen amb dos rectangles superposats de color blanc i vermell, de 10x2 cm (separats de 0,5cm).

*La propietat d'aquesta balisa és de la FAM, per conveni de delegació amb la European Ramblers Association, i per preservar-ne un ús discriminat l'ha depositat a l'OMPA. Per fer-ne ús, el propietari o entitat gestora ha de fer una sol·licitud per escrit adreçada a la FAM, amb el compromís d'aplicació del present reglament. La FAM previ anàlisi, procedirà a emetre la corresponent autorització administrativa.*

- **Pels itineraris de Gran Recorregut de País (GRP®):**

Els itineraris pedestres de Gran Recorregut GRP® s'abalisen amb dos rectangles superposats de color groc i vermell, de 10x2cm (separats de 0,5cm).

*La propietat d'aquesta balisa és de la FAM, per conveni de delegació amb la European Ramblers Association, i per preservar-ne un ús discriminat l'ha depositat a l'OMPA. Per fer-ne ús, el propietari o entitat gestora ha de fer una sol·licitud per escrit adreçada a la FAM, amb el compromís d'aplicació del present reglament. La FAM previ anàlisi, procedirà a emetre la corresponent autorització administrativa.*

- **Pels itineraris de Passeig i de senderisme (PR):**

- Els itineraris de passeig i de senderisme PR estan abalisats amb un rectangle de color groc, de 10x2 cm.
  - Circuits Inter-parroquials (C.I): cercle groc encerclat per una línia verda + lletres "CI" a l'interior.
  - Circuits Comuns (C.C): punts grossos

### El canvi de direcció


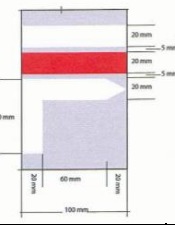
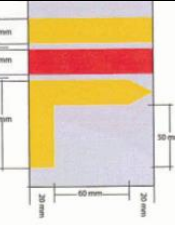

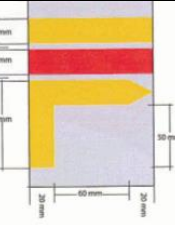
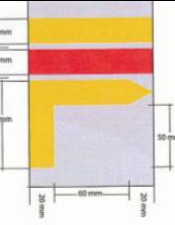
Per avisar al senderista que hi haurà un canvi de direcció, s'afegeix a la balisa de continuïtat:

- En un GRP®: una fletxa groga que indica la direcció a seguir.
- En un GR®: una fletxa blanca que indica la direcció a seguir.
- En un PR – C.I – C.C.: una fletxa groga que indica la direcció que s'ha de seguir.


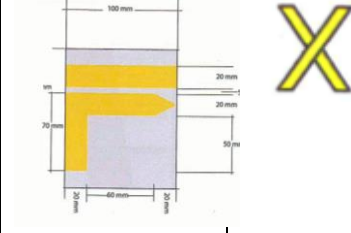



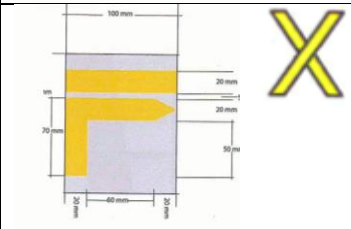
### La direcció equivocada

La senyalització de "direcció equivocada" es representa per una creu de Sant Andreu que indica que no s'ha de passar per aquesta via.

### Marcatge pedestre

Camí	Marques	Cotes	Continuïtat del camí	Canvi de direcció	Direcció equivocada	Utilització del marcatge
GR	Blanc/ vermell	Banda de 10x2 cm separades de 0,5 cm				Marcatge prioritari.
GRP	Groc/ vermell	Banda de 10x2 cm separades de 0,5 cm				Aquest marcatge es perd quan es troba amb el del GR.



Camí interparroquial (CI)	Groc/verd	Cercle groc de 6cm de diàmetre, encerclat de línia verda + lletres C.I. de color verd a l'interior			Aquest marcatge es perd quan es troba amb un GR o un GPR.
Camí Comunal (CC)	Groc	Cercle groc de 6cm de diàmetre			Aquest marcatge es perd quan es troba amb un C.I.
Altres camins	Groc	Banda de 10x2 cm			Camins urbans. Aquest marcatge es perd quan es troba amb un CC.

## Ubicació de les balises

Quan es triï la ubicació de les balises, l'encarregat s'haurà de posar en la pell del senderista que no coneix l'itinerari i que pot estar més o menys atent.

En aquest sentit s'aconsella que durant la senyalització hi hagi un acompanyant que descobreixi el recorregut i que pugui suggerir les ubicacions més encertades. Seguint la mateixa línia cal recórrer el tram abalissat una segona vegada tot verificant la que les ubicacions siguin pertinents.

La balisa ha d'aparèixer de manera natural al senderista, és a dir a l'alçada dels ulls i perpendicular al camí (per a que es presenti de cara a ell) i en doble sentit si l'itinerari ho és.

Sota cap concepte no s'han d'aportar mai marques paral·lels a l'itinerari.

Quan s'abalissin itineraris en doble sentit es preveuran dos circuits diferents per posar les balises.

Cal guardar sempre en ment que la senyalització és una qüestió de sentit comú i d'experiència.

## Zona d'altitud

En zona d'altitud, s'han de tenir en compte algunes especificitats per la senyalització

- Les condicions meteorològiques i climàtiques (boira, neu, tempestes intenses)
- Absència de suports per posar-hi balises (pastures)
- La varietat de traces o bé la perillositat d'algunes zones (tarteres, penya-segats, etc.).

Aquests punts poden justificar adaptacions a les normes generals. Es pot donar el cas que s'hagi d'augmentar la freqüència de marques de senyalització (per a que siguin visibles entre elles), d'engrandir-les utilitzant rectangles de 12x4 cm o utilitzant la tècnica de fites (pedres amuntegades pels senderistes per localitzar l'itinerari).

Referent als **canvis de direcció**, s'apliquen les marques abans de la bifurcació. Es confirma ràpidament la nova direcció aposant una balisa de continuïtat just després de la bifurcació, seguida molt a prop d'una segona.

Quan en **alguns encreuaments o canvis de direcció** hi hagi un gran risc d'equivocació, s'aplicarà sistemàticament una creu de Sant Andreu a les direccions equivocades.

Pel que fa el **creuament de carreteres**, s'instal·len balises abans i després del punt de travessa. Aquestes es doblaran ràpidament per confirmar la direcció. Es completa sistemàticament amb creus de Sant Andreu pel conjunt de les altres possibles direccions.

## Freqüència de les balises

Cal una marca que guï sovint el senderista amb una freqüència proporcional als riscos d'error existents (bifurcacions, pistes falses, corbes seguides o risc de boira, etc.). Si aquests factors són elevats, cal apropar les marques entre elles .

Una de les funcions de la senyalització també és donar confiança i tranquil·litat al senderista (si és novell o si no coneix el medi que travessa). Així, inclús amb l'absència de font d'errors, convé aposar amb freqüència marques: com a mínim cada 150m. aproximadament, el que correspon per exemple a 3 minuts de camí per a una família.

## Manteniment de les balises

S'aconsella **verificar i si es considera necessari refrescar** les balises cada any. Aquestes poden sofrir alteracions ràpidament segons la seva exposició (sol, vent, pluja, humitat), de la superfície del suport i del tipus de pintura utilitzada.

## Mobiliari de senyalització

De manera complementària i coordinada amb les marques de senyalització, pot ser necessari posar a lloc mobiliari de senyalització segons la configuració dels itineraris, de les característiques dels territoris o dels objectius d'organismes encarregats de les activitats de senderisme.

Implantar mobiliari de senyalització permet així :

- **Augmentar** i/o millorar la gestió de la informació que es destina a usuaris i que serà, gràcies a aquest estri, més explícita que sols la senyalització (itineraris existents, distàncies, durada, llocs, altitud, nom dels itineraris, etc.).
- **Millorar** la seva seguretat per mitjà de la difusió d'informació sobre les característiques dels itineraris o de les normes de comportament que s'han de respectar. Quan es senyalitza amb freqüència es contribueix a que l'usuari que no forçosament coneix l'indret senti una sensació de seguretat.

- **Equipar** de manera eficaç les xarxes d'itineraris o les xarxes de cruïlles, ja que sols abalisar permet difícilment i per a tot tipus de públic orientar-se en el si d'una xarxa densa.
- **Posar en valor** el conjunt d'elements del patrimoni del territori (nom dels llocs, texts sobre el patrimoni, valorització de serveis i comerços, etc.).

**Tanmateix, cal estudiar molt detingudament la posada en marxa d'aquests punts per diverses raons:**

- **L'impacte:** Implantar un equip de senyalització modifica la percepció que els usuaris tenen de l'espai i el desnaturalitza.
- **La coherència:** quan es posen en marxa equipaments de senyalització cal examinar molt detingudament els itineraris i fer una reflexió completa sobre com s'articulen els diferents equipaments (pla de senyalització i de jalonament).
- **L'equipament i la multi-activitat:** Quan es superposar mobiliaris de senyalització amb un excés d'estrís comuns d'informació i d'orientació esdevé problemàtic per l'usuari.
- **Les despeses d'implantació i seguiment dels equipaments:** segons la densitat dels itineraris o de les xarxes, implantar un mobiliari, i a més mantenir en bon estat els equipaments per raons funcionals o també estètiques, poden suposar que es mobilitzin mitjans financers conseqüents. Cal doncs mesurar les capacitats financeres de les parròquies abans de llançar-se/comprometre's a posar en marxa un pla de senyalització.
- **La responsabilitat dels equipaments:** és com a mínim doble ja que implica a l'hora el propietari dels equipaments i el propietari del terreny en el qual s'implanten els equipaments.

*La senyalització direccional, pals, anelles toponòmiques i làmines direccional, la senyalització d'informació.*  
**P.M**

## El manteniment dels itineraris de senderisme

La concepció, l'ordenació, l'equipament i la promoció d'un itinerari de senderisme compromet en el temps al seu manteniment. Així doncs es posa en marxa el conjunt de modalitats tècniques d'aquest manteniment i mobilitzar els mitjans financers cada any per tal de garantir als usuaris una qualitat que respongui a les seves expectatives.

Cal que el gestor tingui en ment que les expectatives dels usuaris son grans pel que fa la qualitat dels itineraris, i que la qualitat del seu manteniment en aquest punt és indispensable. Aquest implica tant les balises i el mobiliari de senyalització com el manteniment corrent de camins que permetin una pràctica agradable (empedrar, desbrossar, podar, segar, etc.)

Així serà convenient de recórrer o de fer recórrer amb freqüència (al menys una vegada per any) el conjunt dels itineraris per tal de fer un repertori dels treballs de manteniment que s'han de realitzar abans dels

períodes de freqüentació important. Aquests implicaran preferentment l'estat de les marques de senyalització i del mobiliari de senyalització, tornar a posar en estat les marques de senyalització i del mobiliari de senyalització, tornar a posar en estat el del camí així com podar la vegetació susceptible de dificultar el pas dels senderistes.

## El manual del senderista

- 1-** Respectem la traça dels camins, no utilitzem dreceres per evitar que no es trepitgi la vegetació i limitar l'erosió (sobretot en zones sensibles: dunes, molleres, etc.)
- 2-** Pensem en els altres, la serenitat de la natura. No som els únics que freqüenten els camins.
- 3-** Aprenem a conèixer i a respectar la fauna i la flora, sobretot en espais sensibles, entendrem així per què cal preservar-los.
- 4-** No deixem cap traça del nostre pas, ni brossa tampoc. Portem-la fins a les properes escombraries
- 5-** No fem foc a la natura (bosc).
- 6-** No fem malbé ni els cultius, ni les plantacions i no molestem els animals domèstics o ramats. No oblidem de tancar darrera nostre les tanques o les barreres.
- 7-** Mantinguem els gossos lligats, desencertadament podrien provocar danys o ser víctimes d'accidents.
- 8-** No consumim l'aigua dels rius, encara que siguin límpides en aparença no són forçosament potables.
- 9-** Assabentem-nos als Comuns de l'època de caça. Alguns itineraris poden ser perillosos.
- 10-** Informem-nos de les normes d'accés a les reserves naturals i als parcs nacionals (en alguns casos es pot prohibir l'accés als gossos, utilitzar ginys sonors i collir plantes).